

สารบัญ

คำนำ	10
คำนำ	11
คำนำ	13
คำนำ	15
บทที่ 1 บริบท 7 กลุ่มน้ำในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน	19
สภาพภูมิศาสตร์ กับเศรษฐกิจชุมชนกลุ่มน้ำแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน	21
1. กลุ่มน้ำกก	21
2. กลุ่มน้ำแม่จัด-ปิง-แกน	22
3. กลุ่มน้ำแม่ปูกา	22
4. กลุ่มน้ำท่ากาน	22
5. กลุ่มน้ำแม่กวง	22
6. กลุ่มน้ำลี้	23
7. กลุ่มน้ำขาน	23
กลุ่มน้ำขานตอนล่าง ...	24
ข้อเสนอเรื่องการตีความขอบเขตของกลุ่มน้ำ	26
บทที่ 2 กลุ่มน้ำแม่ขานย้อนหลัง 500 ปี	29
1. กลุ่มน้ำขานจากตำนานของอาณาจักร (ระบบพินนา)	30
พินนาท่ากาน ...	32
พินนาขาน ...	32
2. กลุ่มน้ำขานจากตำนานของหมู่บ้าน (ผู้คน-ถิ่นฐาน-อาชีพ)	34
ตำนานของกลุ่มหมู่บ้านลัวะ	35
ตำนานของกลุ่มหมู่บ้าน ไตยวน ไตลื้อ และเม็ง	37
ตำนานของกลุ่มไตเงิน ไตลื้อ	39
การบุกเบิก ทำเล และอาชีพ	42
3. กลุ่มน้ำขานจากตำนานพระธาตุ ตำนานพระบาท (ตัวตนของหมู่บ้าน)	44
วีรบุรุษ : การผลิตซ้ำความเชื่อเรื่องพระธาตุกับความหมายของหมู่บ้าน	51

บทที่ 3	ภูมิประเทศ ถิ่นฐาน และชีวิต : โลกทรรศน์ของชาวนา	57
1.	ระบบภูมิศาสตร์ของหมู่บ้าน	58
2.	เครือข่ายหมู่บ้านบนระบบภูมิศาสตร์	61
	1- ชาติพันธุ์	61
	2- ประวัติศาสตร์ของพื้นที่	62
	3- ภูมิประเทศและการใช้ประโยชน์จากน้ำ : พัฒนาการแห่งระบบเหมืองฝาย	64
	 วิธีการของผู้นาชาวนา : เจ้าสีหมื่น วณีสอน : ฝายเจ้าสีหมื่น	69
บทที่ 4	เครือข่ายชุมชนชาวนาผู้ใช้น้ำในระบบเหมืองฝาย	73
1.	โครงสร้างพื้นฐานในการผลิตของชาวนาลุ่มน้ำขาน	75
	1- ระบบเหมืองฝายและเครือข่ายในระบบ	75
	2- วิศวกรรมของระบบเหมืองฝาย	80
	ก. เหมืองกิน	80
	ข. เหมืองเสียด หรือ เหมืองล่อง	80
	ค. 'ล่อง' และประตูปิดเปิดน้ำ	82
	ความหมายของเหมืองฝาย	83
2.	เครือข่ายแห่งการจัดการระบบน้ำ	84
	1) การแบ่งน้ำและบังคับน้ำ	84
	2) การจัดการกำลังคน : ระบบหมวดเหมืองฝาย	86
3.	พลวัตของระบบเหมืองฝาย	94
	1) ความเข้มแข็งของเหมืองฝาย ...	94
	2) ความสัมพันธ์ในหมู่บ้าน ...	96
	ก. การรักษากฎของการวางขนแต่	97
	ข. กฎของการหลั่งน้ำ	97
	3) การแก้ไขกรณีพิพาท ...	99
	4) กฎระเบียบของเหมืองฝาย	101
	5) ระบบชลประทานของรัฐ ...	103
	ระบบชลประทานคิดพลาดในสาระสำคัญ 3 ประการ	104
	บทสรุป พลวัตของระบบเหมืองฝาย ลุ่มน้ำขาน	106

ผู้นำชานา : ความคิดและอุดมการณ์	91
เมื่อชานาหลังน้ำ	98
หลังน้ำจากใต้ขึ้นเหนือ- หลังน้ำจากเหนือมาได้	99
ระบบชลประทาน : น้ำวันที่	105
บทที่ 5 องค์การจัดตั้งพื้นฐานของชุมชน	
เครือข่ายของระบบแรงงานและการสะสมทุน	107
1. ระบบครอบครัวและเครือญาติ	109
ก) การสืบสายเลือด	109
ข) เครือญาติและนามสกุล (เก้าผี)	109
ค) ระบบครอบครัวเครือญาติกับเศรษฐกิจชุมชน	113
2. ระบบหมวดบ้าน	115
พิธีสืบชะตาบ้าน	118
หมวดศพ เือนเย็น กับ แรงงาน	121
‘แดนแสง’ หมวดเผ่าศพ	121
บางส่วนของบทสัมภาษณ์เรื่อง สมาชิกหมวดศพ	124
ระบบหมวดบ้านกับการเปลี่ยนแปลง	126
1. ระบบหมวดสะท้อนแรงเกาะแน่นภายในสังคม ...	126
ป๊อกริสเตียน บ้านป่าจี้	127
2. ระบบหมวดจัดการตนเองและชุมชน ...	129
3. ระบบหัววัด และหมวดวัด	130
ก. ‘หมวดวัด’ และ ‘ศรีท้าววัด’ : องค์การจัดตั้งทางศาสนาของชานา	130
ข. หัววัด และ ‘เส้น’ หัววัด	131
ปอยหลวง : ภาพสะท้อนการสะสมทุนของชุมชน	133
หมวดปอยหลวง	136
ปอยบวช ปอยเปกซ์	138
ปอยเถาะ ปอยหน้อย ตานเถาะ ตานต้นเงิน	138
การเข้ากรรม หรือ พิธีปรีวาสกรรม	139
งานก้วยสลาก และ ‘เส้น’ สลาก	140
วันหยุด	143

บทที่ 6 เศรษฐกิจสองระบบลุ่มน้ำขาน หลัง พ.ศ. 2500	145
1. ชาวบ้านเป็นเจ้าของที่ดินหรือเปล่า	146
2. ชาวนาผลิตข้าวพอกินหรือไม่	146
การกระจายผลผลิตข้าวเพื่อค้าจุนชุมชน	149
ดัชนีที่แท้จริงในการพิจารณาฐานะของชาวนาและการหมุนเวียนข้าวของชาวนา	152
ข้าวพันธุ์ใหม่	154
3. สองระบบเศรษฐกิจในไร่นา	156
1. ผลิตสินค้า หรือ ผลิตอาหาร	156
2. อาหารกับระบบรองรับของท้องถื่น	161
ก) ระบบรองรับของธรรมชาติ ...	161
ข) ความต้องการของตลาดท้องถื่น	162
ค) ความชำนาญของชาวนา ...	162
ง) พืชอาหารหลายชนิด เป็นอาหารที่ครองตลาดส่วนใหญ่ของชุมชน ...	162
จ) ระบบตลาดของกลุ่มน้ำขานมีความมั่นคงอย่างสูง	163
สมุนไพรรักษาสุขภาพ	164
3. เศรษฐกิจการเก็บ เต็ด และล่า	171
ผักพื้นบ้าน : ตลาดที่ไม่เคยชบเซา	162
ผักกาดจ้อน : ผักพื้นบ้านที่ครองอันดับหนึ่งตลอดมา	163
ยาสูบพื้นเมือง : ความนิยมที่หวนคืนมา	164
อุดม ชุมวิเศษ ผู้เก็บยา	166
พ่อน้อยอินตา โปธิมา หมอพื้นบ้านลุ่มน้ำขาน	167
ใบตองตึง : เศรษฐกิจที่อิงระบบธรรมชาติ	170
ความรู้ที่สะท้อนความสามารถในการใช้ทรัพยากร : ครอบครั้ว ไล คำแปง	173
บทที่ 7 พลวัตระบบแรงงานและที่ดิน	179
1. ระบบแรงงานและค่าจ้าง	180
1.1 พลวัตของระบบการใช้แรงงาน	180
การปรับตัวของระบบแรงงาน	182
ก. ระบบการเอาแรง หรือ เอามือเอาวัน (แทนวัน, ส้ายวัน)	182
ข. ระบบเปลี่ยนกันจ้าง (ผลัดกันจ้าง)	186

ค. ระบบการจ้างเหมา	187
ความหมายที่แท้จริงของการจ้างแรงงานในชนบท	190
ง. ระบบ ‘ร้อยถอน’ หรือ ระบบ ‘ช่วยกินข้าว’	191
1.2 การปรับตัวของระบบค่าจ้างต่อสู้กับระบบทุน	193
1.3 การเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าสู่ระบบธุรกิจชุมชน หัตถกรรมในครัวเรือน	194 196
1.4 แรงงานรับจ้างในระบบทุนนิยม	199
2. ระบบที่ดินและค่าเช่า	200
1) ระบบนาผ่ากึ่ง หรือ ปิ่นกึ่ง ...	200
2) ระบบผ่าสาม หรือ ปิ่นสาม ...	201
3) ระบบซื้อหลังนา หรือ ขายหลังนา ...	201
4) ระบบทำฟรี หรือ แบ่งข้าวให้เจ้าของนา	202
5) ระบบเช่าสวนแล้ง ...	203
บทที่ 8 เครื่องมือขยายตลาดลุ่มน้ำขาน	207
1. ระบบตลาดลุ่มน้ำขาน	208
1) ตูบกาด หรือ ประตูกาด	208
2) กาดก้อม หรือกาดระหว่างหมู่บ้าน	208
3) เครื่องขยายตลาดระดับลุ่มน้ำ	209
4) ตลาดเคลื่อนที่ (กาดแป็บ แป็บ)	209
2. ลักษณะสำคัญของตลาดลุ่มน้ำขาน	210
1) ตลาดระหว่างหมู่บ้านลุ่มน้ำขานยึดโยงอยู่กับเครือข่ายภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของท้องถิ่น	210
2) ตลาดเครือข่ายระหว่างลุ่มน้ำเป็นตลาดระหว่างหมู่บ้านลุ่มน้ำขานกับลุ่มน้ำอื่น	211
1. เครือข่ายผ่านระบบฟิ (เครือข่ายรถกูด) ...	212
2. เครือข่ายผ่านระบบหัววัด	213
3) ผู้ขายสินค้าในตลาดทุกระดับ ส่วนใหญ่เป็นผู้ผลิต	214
4) ตลาดลุ่มน้ำขานยังพึ่งพิงระบบรองรับของธรรมชาติอย่างเข้มแข็ง	215
5) ตลาดลุ่มน้ำขานอาศัยพ่อค้าแม่ค้าอาชีพอยู่ส่วนหนึ่ง	217
6) ระบบการคำนวณหรือหน่วยนับของตลาดท้องถิ่นและราคา	219
7) ตลาดเคลื่อนที่ (รถแป็บ แป็บ)	221

3. ตลาดทางเลือก	223
1) การค้าแบบเครือข่าย : ขบวนการค้าข้าวโพดพื้นเมือง ที่บ้านดงกำ แห่งลุ่มน้ำขาน	223
2) ตลาดอาหารและสินค้าพื้นบ้าน	226
บทสรุป	229
บทที่ 9 การปะทะของเศรษฐกิจสองระบบ	235
1. ธุรกิจที่ดินกับสิทธิเหนือที่ดินของชาวนา	236
1) ทูนาพาณิชย์ได้ทำลายขอบเขตอำนาจการจัดการรวมหมู่เหนือที่ดินของชาวไร่ชาวนาลง ...	236
2) ... ไร่นาจ้างหลายตกอยู่ภายใต้เงื้อมมือสภาพกดดันต่าง ๆ ...	240
2. ระบบการจัดการน้ำของรัฐกับระบบเหมืองฝาย	241
... ระบบชลประทานได้ก่อปัญหาสำคัญ 3 ประการ ...	241
3. ระบบธุรกิจไน้ไร่กับฐานะของชาวนา	244
1. ที่ดินและแรงงานที่เป็นอิสระ	244
2. 'นาของบริษัท' และ ที่ดินของนายทุน	248
ก. กรณีของบ้านป่าอ้อย	248
ข. กรณีของบ้านป่าจี้	249
ค. กรณีของบ้านทุ่งแป้ง หนองแท่น และก๊วแล่น้อย	250
บทที่ 10 ชุมชนกับการจัดการองค์ความรู้	251
1. ระบบครอบครัวและเครือญาติ ...	252
2. ระบบหมวดบ้าน ...	252
3. ระบบหมวดวัดและหัววัด ...	252
4. ระบบหมวดเหมืองฝาย ...	253
5. ระบบตลาด ...	253
6. ระบบหมวดปอยหลวง ...	253
7. ระบบหมวดศพ ...	254
ตัวอย่างการจัดการและสืบทอดองค์ความรู้ : กรณีที่หนึ่ง : หมวดเหมืองฝาย	256
กรณีที่สอง : การจัดการองค์ความรู้ผ่านระบบเครือญาติและหมวดวัด	264
กรณีที่สาม : จากระบบความรู้ของเครือญาติสู่ระบบสล่ารับเหมา	268

องค์ความรู้กับพลวัตของกลุ่มน้ำ	270
1. ระบบทุนนิยม	270
2. ระบบรัฐ	272
พลวัตของชุมชนลุ่มน้ำขาน	274
บทส่งท้าย ภาษาและถ้อยคำ : เครื่องมือทางอุดมการณ์	280
บรรณานุกรม	288